

واکاوی بهره گیری برنامه ریزی آموزش مشارکتی در فعالیتهای فرهنگی

مریم امیدخدا^۱، سید رسول تودار^۲

۱- دکتری رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی، مسئول کتابخانه حضرت ولیعصر عج تهران، نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور- تهران.

۲- استادیار، گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، واحد تنکابن، دانشگاه آزاد اسلامی، تنکابن، ایران

چکیده

هدف پژوهش حاضر واکاوی چگونگی بهره‌مندی برنامه‌ریزی آموزش مشارکتی در فعالیتهای فرهنگی کتابخانه‌های عمومی می‌باشد. در این پژوهش از رویکرد کیفی و روش نظریه زمینه‌ای استفاده شده است. چهار کتابخانه از کتابخانه‌های عمومی شهر تهران با فعالیتهای فرهنگی زیاد انتخاب شدند، سپس به روش نمونه‌گیری نظری، ۱۰ عضو، ۳ مسئول و ۶ کتابدار، ۳۲ غیرعضو محلی انتخاب شدند. داده‌ها با مصاحبه نیمه طراحی شده گرداوری، و برای تجزیه و تحلیل از روش رمزگذاری نظری استفاده شد. نتایج نشان دادند که کتابخانه‌های عمومی نتوانسته‌اند در برنامه‌ریزی آموزش مشارکتی در فعالیتهای فرهنگی نقش بازی کنند. بها ندادن به خرد جمعی و جامعه در برنامه‌ریزی فعالیتهای فرهنگی، بی‌اعتمادی به مردم و کتابداران در برنامه‌ریزی فعالیتهای فرهنگی، نبود انجمنهای داوطلب و تشکل‌های مردمی برای اجرای فعالیتهای فرهنگی، و پایین بودن کمیت و کیفیت فعالیتهای فرهنگی کتابخانه‌های عمومی سبب بی‌نقشی کتابخانه‌های عمومی بوده است. پیامدهای عدم بکارگیری برنامه ریزی مشارکتی عبارتند از: عدم اعتماد به مشارکت محلی، عدم بکارگیری ظرفیتهای پتانسیل محلی، عدم توانایی جذب مخاطب و عضو، کاهش تعامل با سازمانها و مراکز فرهنگی، عدم تحقق اهداف کتابخانه که رضایت عضو و ارباب رجوع و جذبان به کتابخوانی. همچنین بکارگیری برنامه‌ریزی آموزش مشارکتی در فعالیتهای فرهنگی توسط کتابخانه‌های عمومی با تعامل با کتابداران در راستای استفاده آر تجربیات و بهره‌گیری تخصص در زمینه فعالیتهای فرهنگی، تلاش بر حفظ و تقویت اعتماد و ارتباط با اعضا و جامعه بالقوه در طراحی و اجرای فعالیتهای فرهنگی و کتابخوانی، ارتباط گیری بیشتر با جامعه و مراکز آموزشی فرهنگی و سازمانهای اطراف کتابخانه‌های عمومی امکان پذیر خواهد بود.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۴/۱۳

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۱/۰۵/۲۹

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۶/۲۳

تاریخ انتشار آنلاین: ۱۴۰۱/۰۶/۲۳

کلید واژه‌ها:

برنامه‌ریزی آموزش مشارکتی، فعالیتهای فرهنگی، کتابخانه‌های عمومی، آموزش مشارکتی.

لطفاً به این مقاله استناد کنید (APA): امیدخدا، مریم، تودار، سید رسول. (۱۴۰۱). واکاوی بهره‌گیری برنامه‌ریزی آموزش مشارکتی در فعالیتهای فرهنگی. فصلنامه مدیریت و چشم انداز آموزش. ۴(۲). ۱۰۴-۱۲۴.

	https://doi.org/10.22034/jmep.2022.360451.1136	ناشر: انجمن مدیریت کسب و کار ایران
	Creative Commons: CC BY 4.0	نویسنده مسئول: سید رسول تودار
		ایمیل: toudar@yahoo.com

مقدمه

مطالعات یونسکو نشان داده است که مؤسسات فرهنگی در یک نظام غیرمتمرکز، می‌توانند وسیله مطمئنی برای جلب مشارکت سطوح محلی باشند و با بکارگیری شیوه‌های نوین، مردم را قادر خواهند ساخت تا با مشارکت، کارهای بسیاری از جمله فعالیت‌های آموزشی، فرهنگی انجام دهند (Taleshi, & Effti, 2011). از طرفی در سند اجرائی دستور کار ۲۰۳۰: کمپین فرهنگی، در کنار توجه به «بومی سازی فرهنگی» و توجه به فرهنگ در سطح ملی و محلی، یکی از سیاست‌ها جهت دستیابی به اهداف توسعه پایدار، تقویت برنامه‌ریزی آموزش مشارکتی در سطح ملی و بین‌المللی می‌باشد، به‌طوری‌که با مشارکت فعالان فرهنگی، مقامات دولتی، سازمان‌های جامعه مدنی و جوامع، کشورهای عضو سازمان ملل نیز تشویق می‌شوند تا این کمپین را تقویت نموده و در بسیاری زمینه‌ها با مشارکت و بکارگیری جمعیت خدمت‌گیر، به تقویت بنیه‌های فرهنگی بپردازند (Yildirim, 2019).

کتابخانه‌های عمومی نیز به همین اعتبار می‌توانند با مشارکت مردم، فعالیت‌های آموزشی، فرهنگی خود را گسترش دهند و به آموزش مادام‌العمر، همچنین ترویج مطالعه و پرورش فکری مردم بپردازد. در حال حاضر در جامعه، افراد و گروه‌های مختلفی با کتابخانه‌های عمومی تعامل دارند که می‌توانند بر این کتابخانه‌ها به‌عنوان یک سازمان اثر بگذارند و یا از آن اثر پذیرند (Larson, 2018).

سامرویل و کولینز^۱ (۲۰۰۸) اشاره داشته‌اند به‌طور کلی در زمینه توسعه کتابخوانی از سال ۲۰۰۲، رویکرد طراحی مشارکتی، دیدگاه‌های نظری و کاربردی در این زمینه نظر کتابخانه‌ها و محققان در اروپا، استرالیا و آمریکای شمالی که با کارکنان کتابخانه‌های ایالات متحده کار می‌کنند، را جلب کرده و برای توسعه فرآیندهای کاربر محور به منظور پیشبرد یادگیری سازمانی و افزایش کارایی کاربران، نیاز به برنامه‌ریزی آموزش مشارکتی در این راستا بیش از پیش ضروری است. لیلی سیف نیز یکی از روشهای جذب و جلب نظر کاربران و ایجاد رغبت در آنها، جهت استفاده از خدمات کتابخانه‌های عمومی، مشارکت دادن آنها در برنامه‌ها و خدمات، همچنین شناسایی نیازها و علائق می‌داند. اهداف، فعالیت‌ها و جنبه‌های تعاملی خدمات کتابخانه نیازمند مشارکت دادن کاربران و مشتریان می‌باشد. به این ترتیب کتابخانه‌ها می‌توانند جایگاه حرفه‌ای خود را در راستای ارائه خدمات مشتری‌مدار و رضایت مشتری بهبود بخشند (Seifi, Kazemi, 2018).

برنامه ریزی آموزش مشارکتی، ارباب رجوع و بهره‌برداران اصلی برنامه را در مرکز فرآیند برنامه ریزی قرار می‌دهد. آموزش مشارکتی می‌تواند به توانمند سازی مشارکت کنندگان نیز کمک نماید. دخالت نقطه نظرات و تجربیات ارباب رجوع، استفاده کنندگان و شرکای برنامه در طراحی برنامه‌ها نه تنها به این افراد سود می‌رساند، بلکه منجر به تقویت برنامه نیز می‌گردد. برنامه‌ای که متناسب نیازها، خواسته‌ها و تجربیات افراد باشد، موفقیت بیشتری در جذب و نگهداری ارباب رجوع خواهد داشت (Nichols, 2002).

در دهه‌های اخیر بسیاری از رشته‌ها و علوم به بررسی کم و کیف برنامه‌ریزی آموزش مشارکتی پرداخته‌اند. مطالعه چگونگی بکارگیری برنامه‌ریزی آموزش مشارکتی توسط نهادهایی مانند کتابخانه عمومی، که در آن ارباب رجوع محوریت دارد، از مباحثی است که بایستی مورد مطالعه قرار گیرد. سیاست بکارگیری برنامه‌ریزی آموزش مشارکتی در کتابخانه‌ها قطعاً نیازمند مطالعه و بررسی است که در این پژوهش سعی شده است به آن پرداخته شود.

با توجه به وضعیت کتابخانه‌های عمومی در آمریکا و انگلستان و کانادا و اروپا که در آن پژوهش‌هایی در زمینه کتابخانه‌های عمومی و برنامه‌ریزی آموزش مشارکتی صورت گرفته است، این پرسش مطرح می‌شود آیا کتابخانه‌های عمومی در ایران می‌توانند چنین نقش‌هایی را ایفا نمایند یا خیر؟ وضعیت کتابخانه‌های عمومی در بکارگیری برنامه‌ریزی آموزش مشارکتی جهت فعالیتهای

فرهنگی چگونه است؟ چگونه می‌توان از برنامه‌ریزی آموزش مشارکتی در طراحی فعالیت‌های فرهنگی کتابخانه‌های عمومی بهره‌مند شد؟

ادبیات نظری

جین یانگ^۲ (موسسه یادگیری مادام العمر یونسکو)، سیاست‌های یادگیری مادام العمر و برنامه ریزی آموزشی را سرلوحه آینده مراکز فرهنگی از جمله کتابخانه‌ها تا سال ۲۰۲۵ قرار داده است. تدوین یک نظام یادگیری مادام العمر منسجم، برنامه ریزی آموزشی، نیازمند مشارکت ذینفعان و کارکنان است. برای مثال اکثر کتابخانه‌های عمومی ایالات آمریکا، جهت برنامه ریزی آموزشی فعالیت‌های یادگیری مادام العمر برای سالمندان، برنامه‌های متنوع با موضوعات موردعلاقه سالمندان نظیر تغذیه / سلامت / مدیریت استرس و سرگرمی را مورد توجه قرار داده‌اند (Sabo, 2017). از سویی کتابخانه‌های عمومی آینده در بازطراحی و تاب آوری در آینده، با کمبود بودجه فزاینده‌شان، نیازمند تقویت تعامل و مشارکت با سایر سازمانها، تدوین برنامه‌ریزی آموزش مشارکتی و توجه به اجتماعی شدن، همچنین ارتباط‌گیری با نهادهای آموزشی، فرهنگی می‌باشند (Swist, 2022).

در جهت رویارویی با پارادایم نوظهور در آینده کتابخانه‌ها در تلاش مهار نمودن و امکان کنار آمدن با این مقوله هستند، به‌طور مثال کتابخانه‌های دانشگاهی نیز در این راستا اقداماتی انجام داده‌اند که کدام رویکرد برنامه‌ریزی استراتژیک می‌تواند کارکنان دانشگاهی کتابخانه را جهت اتخاذ ساختارهای سازمانی جدید و انطباق با پارادایم‌های نوظهور کتابخانه ترغیب کند؟ در پاسخ به این مسأله، مشارکت کارکنان، آموزش‌های ضمن خدمت، بکارگیری ایده‌های سازمانی ضروری است، با بکارگیری شیوه‌های نوین مشارکتی و آموزشی نظیر طوفان فکری، نظرسنجی، ایجاد گروه‌های متمرکز، یا اسکن‌های محیطی می‌توان انطباق با پارادایم‌های عصر جدید در کارکنان دانشگاهی را تقویت نمود (Leebaw, 2019). در واقع بکارگیری برنامه‌ریزی مشارکتی در کتابخانه‌های دانشگاهی نیز، توانمندسازی آموزش مشارکتی، استفاده از سبک مشارکتی برای تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی، همچنین مشارکت‌های کتابخانه‌ای با سایر می‌تواند از شاخص‌های نوآوری سازمانی نیز باشند (Toudar, at all, 2020).

همانطور که کتابخانه‌های عمومی دنیا با بکارگیری مدل‌های برنامه‌ریزی نظیر مدل‌های آموزش مشارکتی توانسته‌اند قدرتمندتر از قبل به ارائه فعالیت‌ها، خدمات و آموزش‌های مادام‌العمر پردازند. یکی از این فعالیت‌ها، طراحی و برنامه‌ریزی، نمایشگاه‌های تعاملی^۳ کتابخانه‌ها است (Matthews, Metko and Tomlin, 2018). از جمله کتابخانه مرکزی جدید هلسینکی در دسامبر ۲۰۱۸ در مرکز شهر افتتاح شد. نکته مهم جهت افتتاح این بود که هم شهروندان، هم متخصصان کتابخانه و هم سیاستمداران ایده‌ها و نیازهایشان را جهت طراحی مناسبتر خدمات به اشتراک گذاشتند. در طول کل فرآیند برنامه‌ریزی، شهروندان به‌طور فعال درگیر تصمیم‌گیری بودند. از سوی دیگر، سیاستمداران نیز نیاز به این نوع فضای عمومی و مشارکتی را در مراکز شهرها ضروری و لازم دانستند. به‌طوریکه طرح مشارکت شهروندان برای ساختن کتابخانه‌های قرن جدید از سیاست‌های مهم هلسینکی به حساب می‌آید (Haavisto, 2018). همچنین کتابخانه عمومی برگنفلد نیز از برنامه‌ریزی آموزش مشارکتی، در راستای خلق فرصت‌های مشارکت با سازمانها اقداماتی انجام داده است تا در سایه مشارکت با مراکز و سازمانها، امکان ارائه خدمات به مخاطبان حداکثری را ایجاد نماید، برای مثال در جهت آموزش اعضا با سازمانهای آموزش محور تعامل برقرار نموده است (Armbruster, 2019).

در کتاب برنامه‌ریزی برای آینده کتابخانه‌ها، در مورد دیدگاه و پیش‌بینی آنها درباره کتابخانه‌های قرن ۲۱ و آینده تا سال ۲۰۲۵ و فرصت‌هایی که ممکن است برای کتابخانه‌ها پیش آید، بحث‌های مختلفی، در مورد مشارکت مردم^۵ به عنوان کلید موفقیت برای

- 2 Jin Yang
- 3 Interactive Exhibits
- 4 Bergenfield Public Library
- 5 Patron participation

آینده کتابخانه‌ها، شده است. این کتاب روی برنامه‌ریزی با همین رویکرد مشارکت حامیان مردم آورده است که در آنجا عضو^۷ یا حامی^۸ مناسبتر از کاربر^۹ است. از طریق ارتباط تنگاتنگ و رو در رو با مردم و ایجاد طوفان فکری بین کتابداران و مردم، کتابخانه به عنوان یک عنصر اصلی از زندگی آنها در خواهد آمد، نه فقط مکانی برای رفع نیازهای اطلاعاتی یا کاربردهای عادی، بلکه مکانی برای یادگیری مادام‌العمر و آموزشها خواهد بود (Leeder, Frierson, 2014).

پیشینه پژوهش

امیدخدا و همکاران (۲۰۲۰) نتایج پژوهش این محققان با عنوان "توسعه مدل برنامه ریزی فعالیتهای فرهنگی کتابخانه‌های عمومی ایران" نشان داد در مدل برنامه‌ریزی فعالیتهای فرهنگی کتابخانه‌های عمومی ایران توجه به بسترسازی زمینه‌های مشارکت، آموزش، تحلیل نیازهای کاربران و تعامل حداکثری و جامعه محوری از ارکان اساسی محسوب می‌گردند (Omidkhoda, at all, 2020).

هیسالو^{۱۰} و همکاران (۲۰۱۹) نتایج پژوهش با عنوان "بازطراحی دموکراتیک فضاها با رویکرد شهروندمداری" نشان دادند که کتابخانه مرکزی هلسینکی اوئیدی^{۱۱} جهت طراحی خدمت برای کاربران و بازطراحی فضاهای این کتابخانه از اصول طراحی دموکراتیک و مشارکت آموزش حداکثری جامعه استفاده کردند (Hyysalo, at all, 2019).

هارلند، استوارت و بروس^{۱۲} (۲۰۱۷) نتایج پژوهش این محققان با عنوان "اطمینان از ارتباط کتابخانه دانشگاهی با ذینفعان" نشان داد تعامل راهبردی با اعضا، ساکنان محدوده خدمت کتابخانه، انجمن‌های علمی یا صنفی مرتبط با حوزه آموزشی کتابخانه عمومی، فروشندگان تجهیزات کتابخانه‌ای و مواد مصرفی نقش بسزایی در ایجاد مشارکت داشته است (Harland, at all, 2019).

کویگلی و ایفلر و لو^{۱۳} (۲۰۱۷) در پژوهشی با عنوان "رویکردهای فراگیر، مشارکتی و پژوهش محور به برنامه‌ریزی استراتژیک در کتابخانه‌های دانشگاهی" به این نتیجه دست یافتند که نگرش مشارکتی و تعاملی در کتابخانه‌های دانشگاهی برای برنامه‌ریزی آموزشی و مشارکت محور ضروری است (Quigley, at all, 2017).

بیلی هاینر، بیوبین، پوسنر و سیمپسون^{۱۴} (۲۰۱۴) نتایج پژوهش این محققان با عنوان "بازاندیشی به اشتراک گذاری منابع کتابخانه: مدل‌های جدید برای همکاری و مشارکت" نشان داد که کتابخانه‌ها می‌توانند با بکارگیری بهترین شیوه‌ها و مدل‌های جدید مشارکت و همکاری به بهبود فعالیتهای و خدمات، همچنین آموزش و کمک به یادگیری مادام‌العمر پرداخته و در ایجاد نقش‌های جدید مشارکتی در کتابخانه‌ها از جمله مشارکت آموزشی و فرهنگی سهم بسزایی داشته باشند (Bailey-Hainer, at all, 2014).

نتایج پژوهش پت من و ویلیمنت^{۱۵} (۲۰۱۳) با عنوان "توسعه کتابخانه‌های عمومی جامعه محور: مطالعه موردی بریتانیا و کانادا" که به منظور برنامه ریزی جهت توسعه کتابخانه‌های عمومی محلی (جامعه محور) هشت کتابخانه عمومی انگلستان و کانادا را به صورت موردی مورد مطالعه قرار دادند، نیز بعد از بررسی و مقایسه برنامه‌ریزی سنتی با برنامه‌ریزی جامعه‌محور و مشارکت جویانه جدید به نقش به سزای کتابخانه‌های عمومی در بکارگیری برنامه ریزی مشارکتی و ارائه و انتقال کارکردهای کتابخانه به جامعه تاکید کردند (Pateman, Williment, 2013).

- 1 Focus on patron participation as a key for success in libraries of the future
- 7 member
- 3 patron
- 4 User
- 5 Hyysalo
- 6 Helsi nki Central Library Oodi
- 12 Harland, F. Stewart, G. & Bruce,
- 8 Quigley, B., Eifler, D., & Loo
- 9 Bailey-Hainer, Beaubien, Posner & Simpson
- 10 Pateman. Williment

نتایج پژوهش گریوز و هالپین^{۱۶} (۲۰۱۴) با عنوان "توسعه یک مدل کیفیت در خدمات کتابخانه دانشگاهی ساندرلند" نشان داد که می‌توان با بکارگیری مشارکت و تعامل با کاربران و مشتریان کتابخانه و درگیر نمودن آنها در برنامه‌ریزی کیفیت پایین برنامه‌ها و آموزشها را افزایش داد. به‌طوریکه یافته‌های حاصل از این پژوهش منجر به ایجاد و ارائه یک مدل کیفیت خدمات کتابخانه‌ای است که بر اساس اصول و مبانی برنامه‌ریزی مشارکتی کتابخانه با مشتری شده است (Grieves and Halpin, 2014).

روش پژوهش

در این پژوهش از رویکرد کیفی و روش نظریه زمینه‌ای^{۱۷} استفاده شده است. در پژوهش حاضر چهار کتابخانه از کتابخانه‌های شهر تهران که دارای بیشترین فعالیت فرهنگی بوده است، انتخاب شده‌اند. سپس به روش نمونه‌گیری نظری، ۱۰ عضو کتابخانه، ۳ مسئول کتابخانه و ۶ کتابدار، ۳۲ شهروند بالقوه محلی انتخاب شدند. در این نوع نمونه‌گیری، کتابدارانی که بیشترین فعالیت فرهنگی و برنامه‌های کتابخوانی را انجام می‌دادند، اعضای دائمی کتابخانه و فعال و شرکت‌کننده در فعالیت‌های فرهنگی کتابخانه و شهروندانی که در مراکز فرهنگی یا محوطه پارک کتابخانه و علاقمند به شرکت در فعالیت فرهنگی کتابخانه‌ای، با توجه به روند شکل‌گیری نظریه و رسیدن به اشباع نظری مورد مطالعه قرار گرفتند. از نظر گلبرز و اشتراوس^{۱۸} (۱۹۶۷) نمونه‌گیری نظری عبارت است از فرایند گردآوری داده‌ها برای نظریه‌پردازی. از این طریق تحلیلگر به طور هم‌زمان داده‌هایش را گردآوری، رمزگذاری و تحلیل می‌کند و تصمیم می‌گیرد که چه داده‌هایی را در مرحله بعدی گردآوری کند و آنها را از کجا پیدا کند تا بدین وسیله نظریه‌اش را در حین شکل‌گیری تدوین نماید. نظریه در حال تدوین، فرایند گردآوری داده‌ها را کنترل می‌کند (Flick, 2008).

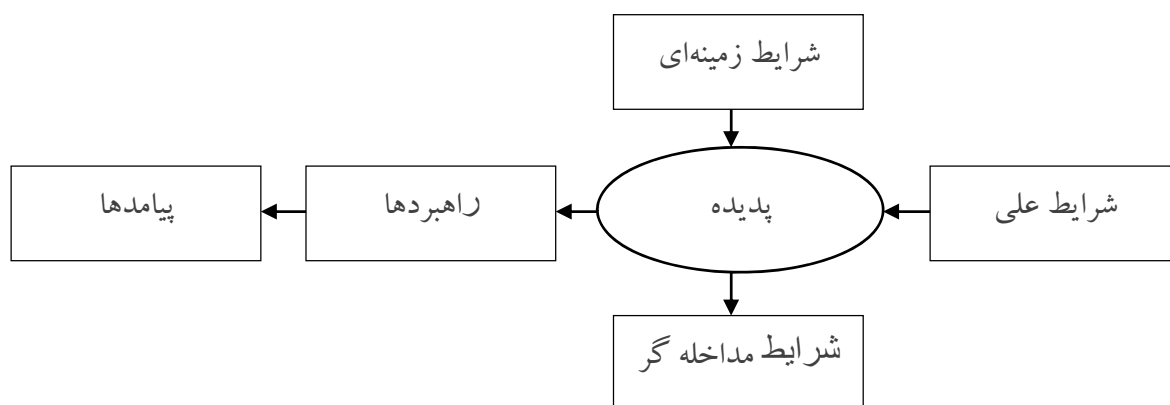
روش گردآوری داده‌ها، مصاحبه نیمه طراحی شده است. کلیه مصاحبه‌ها به وسیله ضبط صوت، ثبت و سپس پیاده‌سازی و تجزیه و تحلیل شد. ضبط مصاحبه‌ها با کسب اجازه از آنها صورت گرفته است تا علاوه بر حفظ محرمانگی اطلاعات، تعهدات اخلاقی پژوهش نیز رعایت شود. محیط پژوهش، محیطی واقعی و طبیعی بود. مبنای توقف مصاحبه‌ها، اشباع پاسخها و عدم ارائه اطلاعات بیشتر در مورد حوزه مورد مصاحبه بود. به‌طوریکه پس از سؤال مجدد از مصاحبه‌شوندگان اطلاعات تکراری شده بودند و هیچ‌گونه اطلاعات جدیدی اضافه نشده است. در واقع مصاحبه تا آنجا ادامه پیدا کرد که اشباع در اطلاعات گردآوری شده حاصل گردید. به همین دلیل مصاحبه‌ها در چند نوبت انجام شدند. بعد از انجام مصاحبه اولیه و کدگذاری و تحلیل داده‌های بدست آمده، پرسش‌های جدیدی از بین مصاحبه‌ها کشف شد که به پرسشنامه اولیه اضافه گردید و در مصاحبه‌های بعدی از مصاحبه‌شونده‌ها پرسیده شد. این مصاحبه‌ها تا آنجا ادامه یافت که هیچ‌گونه اطلاعات جدیدی به آن اضافه نشد.

به منظور تضمین صحت و قابلیت اعتماد این پژوهش، از ملاک‌های اعتبار‌پذیری^{۱۹} و قابلیت اطمینان^{۲۰} استفاده گردید که معیارهای جایگزین روایی و پایایی هستند (Lincoln and Guba, 1985). اعتبار‌پذیری عبارتست از درجه اعتماد به واقعی بودن یافته‌ها برای شرکت‌کنندگان پژوهش و برای زمینه‌ای که پژوهش در آن انجام گرفته است. بدین منظور راهکارهای تماس طولانی با محیط پژوهش، بررسی از زوایای مختلف، تبادل نظر با هم‌تایان، تحلیل موارد منفی، کفایت مراجع و کنترل از سوی اعضا، همچنین حضور مداوم و مستمر در محیط پژوهش انجام گرفت (Hariri, 2011) و بارها فایل‌های مصاحبه مورد بازنگری و بررسی قرار گرفت و هر جا که متون حاصل از مصاحبه واضح نبود مجدداً از مصاحبه‌شوندگان سؤال شد. همچنین سعی شد که تمامی مراحل پژوهش و تصمیمات اخذ شده به طور دقیق ثبت شود و طی ملاقات با استادان در مورد یافته‌های حاصل به بحث و تبادل نظر

- 1 Grieves and Halpin,
- 2 grounded theory
- 3 Glaser and Strauss
- 4 Credibility
- 5 Dependability

پرداخته شود. جهت انتقال پذیری^{۲۱} تحقیق که به درجه تعمیم پذیری یا انتقال نتایج به زمینه‌ها و محیط‌های دیگر اشاره دارد، نتایج با جزئیات کافی و به صورت عمیق بیان شدند تا معیار شرح عمیق که یکی از معیارهای انتقال پذیری است محقق گردد. قابلیت اطمینان، بدین معنی که پژوهشگر به جای این که بخواهد افراد در شرایط مشابه به همان نتایج برسند، در پی آن است که خواننده متقاعد شود که با توجه به فرایند طی شده در پژوهش، یافته‌ها از قابلیت اعتماد برخوردارند. روش شناسان برای افزایش قابلیت اطمینان پژوهش، توصیه می‌کنند که پژوهشگر به شرایط متغیر طرح پژوهش، تغییرات پدیده‌های تحت مطالعه و به طور کلی به زمینه در حال تغییر پژوهش توجه کند و این تغییرات را به طور دقیق توصیف نماید (Hooman, 2010). در این پژوهش نیز این موارد مدنظر قرار گرفت. از طرفی برای قابلیت اطمینان و قابل ردیابی بودن فرایند پژوهش و برای اینکه بازرسی و کنترل اطمینان پژوهش، برای افراد خارج از پژوهش فراهم شود، تمامی جزئیات مربوط به گردآوری داده‌ها و نحوه تصمیم‌گیری‌ها، تفسیرها و تحلیل‌های طی شده در فرایند پژوهش ثبت و نگهداری شد. در نهایت جهت تأیید پذیری^{۲۲} پژوهش حاضر، از همان ابتدا تمامی مستندات مربوط به داده‌های پژوهش و همچنین استنتاج‌ها، تفسیرها و یافته‌ها به روشی نظام مند ثبت و ضبط شدند. تمام مراحل مفهوم سازی و مقوله‌بندی‌ها از مستندات حاصل از مصاحبه‌ها اخذ شد و سعی شد از هرگونه سوگیری خودداری شود. از سوی دیگر تمام مراحل کدگذاری از ابتدا توسط استادان همکار در این پژوهش بررسی گردید.

برای تجزیه و تحلیل داده‌های به دست آمده و رسیدن به نظریه از روش رمزگذاری نظری استفاده شده است. مراحل رمزگذاری نظری شامل رمزگذاری آزاد، رمزگذاری محوری و رمزگذاری گزینشی است که اولین بار توسط گلیزر و استراوس (۱۹۶۷) مطرح شد. طبق نظر استراوس و کرین^{۲۳} (۱۹۹۰) در جریان رمزگذاری آزاد، داده‌ها به بخش‌های مجزا تقسیم، از نزدیک بررسی، از نظر شباهت‌ها و تفاوت‌هایشان با یکدیگر مقایسه می‌شوند و مفاهیم از آنها استخراج شده و مقوله‌ها مشخص می‌شوند (Hariri, 2011). در مرحله رمزگذاری محوری، داده‌های خرد شده در جریان رمزگذاری آزاد دوباره کنار هم گذاشته می‌شوند. مقوله‌هایی که بیشترین ارتباط را مساله پژوهش دارند از میان رمزها و یادداشت‌های رمزهای مربوطه انتخاب می‌شوند و سپس بخش‌های متعددی از متن، به عنوان شاهدی برای این رمزها جست و جو می‌شوند تا مقوله‌های محوری بر اساس پرسش‌هایی مانند چرا، چگونه، با کدام نتایج، در چه زمانی و کجا تشکیل شوند (Strauss, Anselm, Carbin, 2012). سپس روابط میان مقوله‌های محوری مختلف با استفاده از مدل ذیل مشخص می‌گردد:

شکل ۱. مدل پارادایمی استراوس و کرین

- 1 Transferability
- 2 Strauss and corbin

در مرحله رمزگذاری گزینشی همه مقوله‌های فرعی به طور نظام مند به مقوله هسته ارتباط داده شد.

یافته‌ها

با تحلیل در مجموع ۴۱۷ مفهوم استخراج گردید که پس از مقایسه مفاهیم و استخراج مشابهت‌ها و بررسی‌های متناوب بین مفاهیم استخراج شده، ۸۶ مقوله شناسایی گردید. پس از انجام رمزگذاری آزاد و انجام مقایسه و بررسی تحلیلی، مقوله‌های اصلی بدست آمد و مقوله‌های دیگر مقوله فرعی معرفی شدند که همان شرایط علی، عوامل مداخله گر، راهبردها و پیامدهای به کارگیری راهبردها محسوب شدند.

مقوله‌های اصلی این پژوهش عبارتند از:

۱. بها ندادن به خرد جمعی و جامعه در برنامه ریزی فعالیتهای فرهنگی

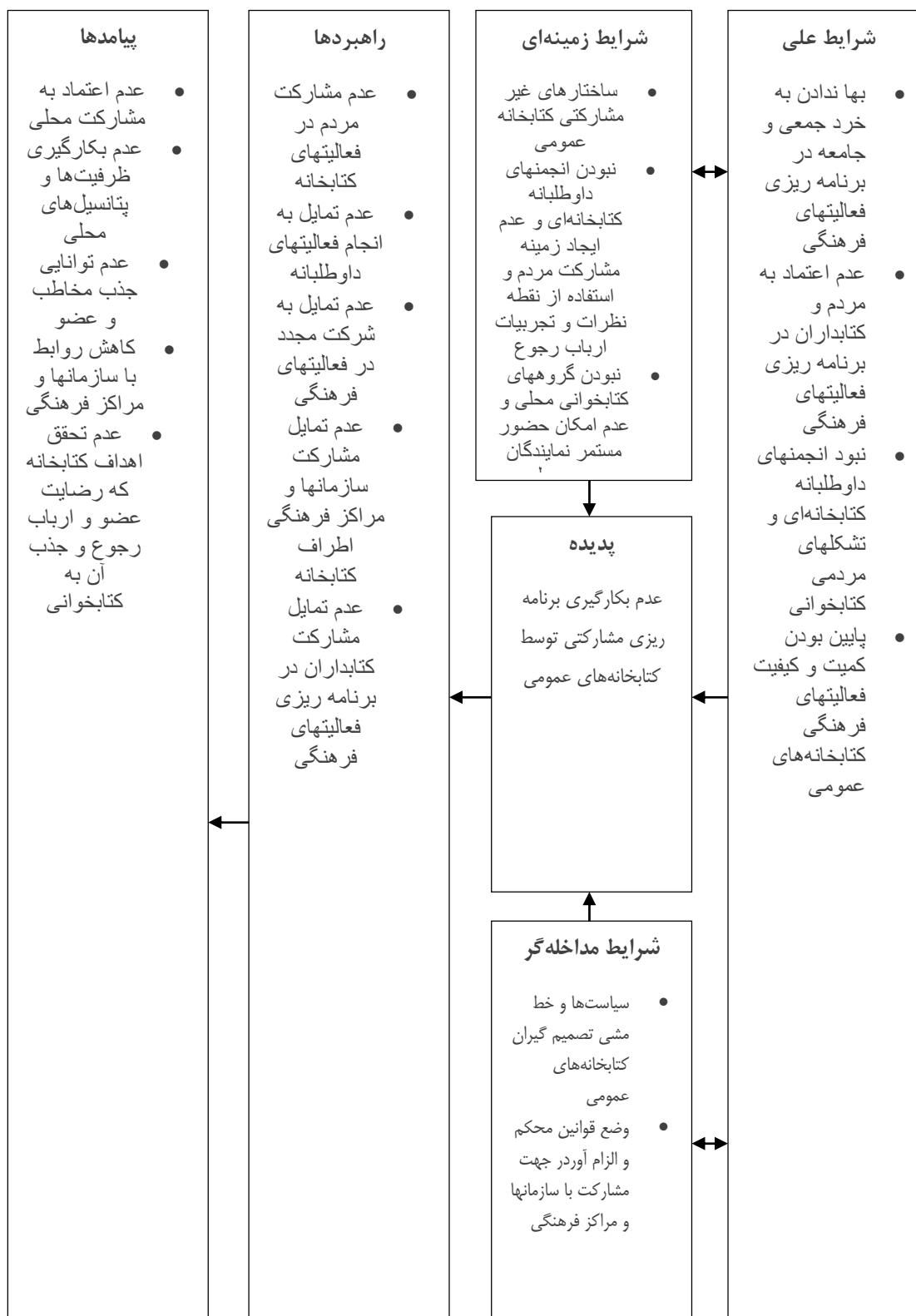
۲. عدم اعتماد به مردم و کتابداران در برنامه ریزی فعالیتهای فرهنگی

۳. نبود انجمنهای داوطلبانه و تشکل‌های مردمی برای اجرای فعالیتهای فرهنگی

۴. پایین بودن کمیت و کیفیت فعالیتهای فرهنگی کتابخانه‌های عمومی

در این مرحله، برای هر مقوله اصلی شش سؤال- شرایط علی، پدیده، زمینه، شرایط مداخله گر، راهبردهای عملی و پیامدها کدامند؟- مطرح گردید. و جواب این سؤالات از درون مقوله‌ها استخراج گردید. این کار به منظور کشف مقوله هسته امری ضروری است که زمینه کشف آن را نیز ایجاد می‌نماید.

با توجه به اینکه برنامه ریزان به شرایط متنوع حاکم بر اکثر موقعیت‌ها توجه نمی‌کنند؛ گروه‌های مختلف ارباب رجوع به طور نظام یافته در برنامه دخالت داده نمی‌شوند و بعضی از آنها یعنی همان گروه‌های اصلی فراموش می‌شوند؛ بعضاً نتایج برنامه نیز به طور صحیح مطالعه نمی‌شود (Mirkzadeh, at all, 2015). از طرفی با در نظر گرفتن مقوله عمده در پژوهش حاضر، پدیده "به کارنگرفتن برنامه ریزی مشارکتی در فعالیتهای فرهنگی کتابخانه‌های عمومی" مقوله هسته انتخاب شده است که در واقع یافته اصلی این پژوهش است. این مقوله علاوه بر اینکه در داده‌ها به طور مختلفی تکرار شده است، بین مقوله‌ها نیز ارتباط برقرار می‌کند و همه آنها را تحت پوشش قرار می‌دهد. مقوله‌های مرتبط در شکل ۲ نمایش داده شده است.

شکل ۲. مدل پارادایمی به کار نگر فتن برنامه ریزی آموزش مشارکتی در فعالیتهای فرهنگی کتابخانه‌های عمومی

شرایط علی

یکی از عواملی که در بکارگیری برنامه ریزی مشارکتی مؤثر است، میزان استفاده از مردم و اعضا و کتابداران در برنامه ریزی فعالیتهای فرهنگی است. با بررسی نقل قولها مشخص گردید، مشارکت کتابداران و اعضا و جامعه در این امور یا وجود ندارد یا قابل ملاحظه نیست. یکی از عوامل عدم بکارگیری مشارکت مردمی در برنامه ریزیهای فرهنگی، نبود نظرسنجیها و نیازسنجی از مردم و کتابداران در کتابخانههای عمومی است، که این امر نشان از بهادان به خرد جمعی و جامعه در برنامه ریزی فعالیتهای فرهنگی کتابخانههای عمومی است.

با بررسی نقل قولهای اعضا و شهروندان در زمینه اعلام توانایی در مشارکت برنامهها، همچنین استقبال از همکاری و کمک در زمینههای فرهنگی کتابخانه و به کار نرفتن آنها در برنامههای کتابخانهای و استفاده نکردن از مشارکت کتابخانهها از آنها، نشان از بی اعتماد کتابخانههای عمومی کشور به مردم و کتابداران است.

در نهایت، اعضا و شهروندان و کتابداران به بررسی کم و کیف فعالیتهای فرهنگی پرداختهاند و به نقاط ضعف فعالیتهای فرهنگی، نظیر عدم تنوع برنامهها، فاصله برنامهها با نیازهای مردمی و همچنین جذاب نبودن فعالیتهای فرهنگی اشاره نمودهاند. در واقع آنها علت پایین بودن کیفیت خدمات را یکطرفه بودن این فعالیتها ذکر کرده و این امر را نشانه عدم بکارگیری مشارکت مردمی دانستهاند. مجموعه عوامل ذکر شده، حاکی از آن است که از برنامه ریزی مشارکتی در فعالیتهای فرهنگی کتابخانههای عمومی استفاده نمی شود. نقل قولهای مربوط به شرایط علی در جدول زیر ذکر می گردد:

جدول ۱. نقل قولهای مربوط به شرایط علی

ردیف	مقوله	نقل قول
۱	بهادان به خرد جمعی و جامعه در برنامه ریزی فعالیتهای فرهنگی	تابحال هیچ گونه نظرسنجی از سوی کتابخانههای عمومی در مورد برنامه ریزی فعالیتهای فرهنگی از مردم انجام نشده است. (شهروند) من به عنوان یک عضو تابحال ندیدهام در مورد برنامههای کتابخانه به نظرات ما اهمیتی داده شود. (عضو) تابحال ندیدهام جلسهای مربوط به هماهنگی برنامههای کتابخانهای یا محفلهای هم اندیشی و بررسی نیازها و برنامههای مورد نیاز مردم در داخل کتابخانه یا جایی دیگر برگزار گردد. (شهروند)
۲	عدم اعتماد به مردم و کتابداران در برنامه ریزی فعالیتهای فرهنگی	به عنوان نماینده مدرسه چند بار به مسئولان برنامههای متنوع فرهنگی پیشنهاد دادهام، اما هیچ وقت از این پیشنهادات استفاده نشده است. (شهروند) خانم خانه داری هستم که وقت آزاد زیادی دارم و بارها از کتابخانه خواستهام با آنها همکاری کنم، اما هیچ وقت از مشارک من استفاده نگردیده است. (عضو علاقمند) گاهی برنامههای فرهنگی و فعالیتهای پیشنهادی ما، از سوی مسئولان نهاد، رد می شود و به آن ترتیب اثری داده نمی شود. (کتابدار) معمولاً مسئولین کتابخانه در مورد برنامه ریزی فعالیتهای فرهنگی از ما استفاده نمی کنند فقط ما را تشویق به مشارکت در برنامهها یا مسابقات خود می کنند. به صورت کاملاً یکطرفه این امر شکل می گیرد. (شهروند)

<p>بارها از مسئولین پرسیده‌ام آیا می‌توانم به طور داوطلبانه در امور کتابخانه شمار را یاری رسانم؟ همیشه شنیده‌ام، این امکان وجود ندارد. (عضو فعال)</p> <p>به عنوان یک شهروند بارها گفته‌ام مدرسه ما سالن اجتماعات خوبی برای برنامه‌های شما دارد اما هیچ وقت از سوی کتابخانه مورد استفاده قرار نگرفته است (شهروند)</p> <p>حلقه‌های مطالعاتی در کتابخانه وجود ندارد که بتوانیم به شکل رسمی با عضویت در آن فعالیت نماییم از طرفی امکان تشکیل چنین انجمنهایی چنانچه داخل کتابخانه و با کمک کتابداران و کتابخانه‌های عمومی باشد قابل گسترش خواهد بود. (شهروند)</p>	<p>نبود انجمنهای داوطلبانه کتابخانه‌ای و تشکل‌های مردمی کتابخوانی برای طراحی و اجرای فعالیتهای فرهنگی</p>	<p>۳</p>
<p>همیشه فعالیتهای فرهنگی تکراری نظیر برگزاری مسابقه نقاشی در محیط پارک و بیرون کتابخانه برگزار می‌گردد. (شهروند)</p> <p>فعالیت‌های فرهنگی کتابخانه بدون توجه به نیازهای ما و مردم برای مقاصد مناسبی مثلاً دهه فجر تهیه و تدارک می‌شود. (شهروند)</p> <p>فعالیت‌های فرهنگی جذاب و دلچسب نیستند که ما را ترغیب به شرکت در آن نماید. (عضو)</p> <p>به دلیل کارهای زیاد در کتابخانه عملاً نمی‌توانیم بطور مستمر و مداوم در بیرون یا فضاهای کتابخانه فعالیتهای فرهنگی را برپا نماییم. (کتابدار)</p>	<p>پایین بودن کمیت و کیفیت فعالیتهای فرهنگی کتابخانه‌های عمومی</p>	<p>۴</p>

شرایط زمینه‌ای

از مؤلفه‌های مهم در برنامه‌ریزی مشارکتی، دخالت نقطه نظرات و تجربیات ارباب رجوع، استفاده کنندگان و ذینفعان و تجربیات مردم است، موفقیت بیشتری در جذب و نگهداری ارباب رجوع خواهد داشت. از طرفی بهترین برنامه ریزی مشارکتی، برنامه ریزی پذیرا یا مطلوب^{۲۴} است که با حضور مستمر نمایندگان مردم و یا گروهها و شوراهای محلی به طراحی فعالیتهای و برنامه‌ها می‌پردازند (Mirkzadeh, at all, 2015).

هر چقدر میزان دخالت و مشارکت مردم و استفاده از نقطه نظرات و تجربیات ارباب رجوع در کتابخانه‌های عمومی جهت طراحی فعالیتهای فرهنگی بیشتر باشد، همچنین حضور مستمر نمایندگان مردم یا گروهها و شوراهای محلی در برنامه ریزی فعالیتهای فرهنگی افزایش یابد، امکان بکارگیری برنامه ریزی مشارکتی در کتابخانه‌های عمومی نیز فراهم خواهد شد.

بنابراین شرایط زمینه‌ای ایجاد پدیده برنامه ریزی مشارکتی در فعالیتهای فرهنگی کتابخانه‌های عمومی عبارتند از:

- ساختارهای غیر مشارکتی کتابخانه عمومی
- نبودن انجمنهای داوطلبانه کتابخانه‌ای و عدم ایجاد زمینه مشارکت مردم و استفاده از نقطه نظرات و تجربیات ارباب رجوع (همخوانی با پت من در جمعهای صمیمانه محلی و مشارکت شهروندی)
- نبودن گروههای کتابخوانی محلی و عدم امکان حضور مستمر نمایندگان مردم محلی یا گروهها و شوراهای محلی

شرایط مداخله گر:

در ارتباط با شرایط مداخله گر می‌توان به سیاست‌ها و خط مشی تصمیم گیران کتابخانه‌های عمومی اشاره نمود که در بکارگیری برنامه ریزی مشارکتی بسیار تاثیر گذارند. ممنوعیت هرگونه بکارگیری نیروی انسانی از مشارکتهای مردمی و داوطلبان، عدم مجوز

بکارگیری و مشارکت شوراهای محلی در فعالیتهای فرهنگی، برنامه ریزی یکسویه به کتابخانه‌ها بدون توجه به نیازهای محلی و ارباب رجوع از جمله سیاستهای کلان تاثیرگذار بر عدم بکارگیری برنامه ریزی مشارکتی جهت فعالیتهای فرهنگی در کتابخانه‌های عمومی است.

عامل مداخله گر دیگر، می‌تواند وضعیت همکاری سازمانها و مراکز فرهنگی با کتابخانه‌ها باشد، که در بکارگیری برنامه ریزی مشارکتی با سازمانهای فرهنگی بسیار تاثیر گذارند. توجه ویژه به ساماندهی وضعیت تعامل و ارتباط سازمانهای و مراکز فرهنگی نظیر مدارس و مساجد با کتابخانه‌های عمومی می‌تواند از عوامل مهم مداخله گر باشد. عدم اعتماد سازمانهای فرهنگی و مراکز برون سازمانی به کتابخانه‌های عمومی، در شرایطی که گاهی تعداد کمی از سازمانها با تفاهم نامه‌ها و قراردادهای اعلام مشارکت می‌نمایند اما در عمل، به دلیل نبود الزامات قانونی و تعهد آور نسبت به قراردادهای و تفاهم نامه به مشارکت دوسویه منجر نمی‌شوند. یا به دلیل عدم هماهنگی یا کمبود بودجه یا عدم همکاری بعضی سازمانها باعث می‌شوند بکارگیری برنامه ریزی مشارکتی در کتابخانه‌های عمومی بی نتیجه بماند.

جدول ۲. نقل قولهای مربوط به شرایط مداخله گر

ردیف	مقوله	نقل قول
۱	سیاست‌ها و خط مشی تصمیم‌گیران کتابخانه‌های عمومی	مجوز استفاده از مروجان و مردم محلی در اجرای فعالیتهای فرهنگی را نداریم. (کتابدار) چند بار پیشنهاد کمک برای انجام فعالیتهای فرهنگی دادیم اما کتابداران نپذیرفتند. (جامعه بالقوه) من یک معلم ادبیات بازنشسته هستم و خواستم با همکاری کتابخانه در محوطه بیرونی کتابخانه به تشکیل کلاس ادبی بپردازم اما کتابخانه‌ها استقبالی نکرده و همکاری نکردند. (عضو)
۲	وضع قوانین محکم و الزام آوردن جهت مشارکت با سازمانها و مراکز فرهنگی و شهروندان	تعداد نامحدودی تفاهم نامه با بعضی سازمانها نظیر آموزش و پرورش وجود دارد اما بعضاً مدارس آن را مورد توجه قرار نمی‌دهند و همکاری نمی‌کند. (کتابدار) گاه‌ها برای انجام فعالیتهای فرهنگی به سازمانها و مراکز برون سازمانی مراجعه می‌نمایم اما آنها به کتابخانه اعتماد نمی‌کنند. (کتابدار) من به عنوان یک شهروند کتابخوان بارها خواسته‌ام با کمک کتابخانه برای شرکتی که در آن کار می‌کنم کتاب ببرم یا مراسم کتابخوانی در آنجا اجرا نمایم اما کتابخانه نتوانسته با شرکت ما تعامل برقرار کند، همکاران ما تا به کتابخانه بیایند ساعت کار کتابخانه تمام شده است. (شهروند کتابخوان)

راهنماهای مربوط به عدم بکارگیری برنامه ریزی مشارکتی:

بعد تعاملی / فرآیندی بیانگر آن دسته از تعامل‌ها، کنش‌ها و راهبردهایی است که کنش‌گران در قبال شرایط موجود از خود بروز داده‌اند. به عبارت دیگر، این بعد، جریان کنش‌ها، تعامل‌ها و عواطفی را در برمیگیرد که در پاسخ به رویدادها، موقعیت‌ها و مسائل روی می‌دهد (Mohammadpour, 2010).

با وقوع پدیده عدم بکارگیری برنامه ریزی مشارکتی در کتابخانه‌های عمومی، یکی از راهبردها عدم مشارکت مردم در فعالیتهای کتابخانه است. یکی دیگر از راهبردها عدم تمایل به انجام فعالیتهای داوطلبانه، عدم تمایل به شرکت مجدد در فعالیتهای فرهنگی، عدم رضایت مردم از فعالیتهای فرهنگی است. در صورتیکه مردم در فعالیتهای فرهنگی شرکت کنند و از نقطه نظرات و پیشنهادهایشان استفاده نگرند، به طوریکه همین کاستی‌ها در فعالیتهای فرهنگی بعدی نیز تکرار گردد، تمایل به شرکت مجدد در فعالیت فرهنگی تکراری از بین خواهد رفت و مردم تمایلی به شرکت مجدد در فعالیتهای فرهنگی را نخواهند داشت.

راهبردهای دیگری که کنش‌گران در مواجهه با عدم بکارگیری برنامه ریزی مشارکتی در کتابخانه‌های عمومی اتخاذ میکنند عبارتند از عدم تمایل مشارکت سازمانها و مراکز فرهنگی اطراف کتابخانه، عدم تمایل مشارکت کتابداران در برنامه ریزی فعالیتهای فرهنگی.

نقل قول‌های مربوط به این راهبردها عبارتند از:

- من چند دفعه در مسابقات کتابخوانی شرکت کردم چون تکراری بود یک راه حل جدید پیشنهاد دادم تا جذابتر و همه پسند تر باشد اما باز هم به همان شیوه قبلی برگزار می‌گردد. راستش در مسابقات بعدی دیگر شرکت نکردم. (عضو)
  - بعد از چند بار تقاضای همکاری با کتابخانه و عدم پذیرش کتابداران، دیگر تمایلی به همکاری ندارم و به مسجد رفته و با آنها مشارکت می‌کنم در بسیج مسجد محله، با اینکه کتابخانه و همکاری با کتابخانه را خیلی بیشتر دوست داشتم. (شهروند)
  - معلم بازنشسته ادبیات من می‌توانستم با مدرسه و مراکز آموزشی ارتباط برقرار کنم اما عدم تمایل به مشارکت کتابخانه، سبب شده تا عملاً امکان ارتباط با مدارس و مراکز آموزشی امکان پذیر نگردد. (عضو)
  - چندین بار نظرات خود و اعضا را در جهت اجرای و طراحی فعالیتهای فرهنگی به مسئولان ارائه داده‌ایم اما باز خورد مناسبی ندیدیم. این امر نه تنها سبب نارضایتی اعضای کتابخانه شد. بلکه نیازهای واقعی و محلی آنها نیز نادیده گرفته شد. (کتابدار)
- پیامدهای به کارگیری راهبردها:
- بعد پیامدی، عواقب راهبردها (که بیشتر انفعالی هستند) را شامل می‌شود؛ عواقبی که تحت تأثیر شرایط علی خاص پدیده اتفاق می‌افتد (Mohammadpour, 2010).
- پیامدهای راهبردهای ذکر شده در بالا شامل عدم اعتماد به مشارکت محلی، عدم بکارگیری ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های محلی، عدم توانایی جذب مخاطب و عضو، کاهش روابط با سازمانها و مراکز فرهنگی، عدم تحقق اهداف کتابخانه که رضایت عضو و ارباب رجوع و جذب آن به کتابخوانی است.
- زمانی که امکان بکارگیری برنامه ریزی مشارکتی توسط کتابخانه‌های عمومی وجود نداشته باشد، چگونه کتابخانه می‌تواند از ظرفیت و پتانسیل محلی و منطقه‌ای استفاده نماید، در صورتیکه استفاده از ظرفیتهای محلی سبب گسترش روابط با مردم محله و امکان جذب آنها را امکان پذیر می‌سازد. پس یکی از پیامدها عدم بکارگیری ظرفیتهای محلی و عدم توانایی جذب و مخاطب است.
- پیامد دیگر، عدم تحقق اهداف کتابخانه‌های عمومی است. با توجه به سیاست‌های کتابخانه‌های عمومی، همچنین با نگاهی به اهداف این کتابخانه‌ها، که جذب عضو و تلاش در راستای ترویج مطالعه و کتابخوانی است، می‌توان گفت که عدم رضایت ارباب رجوع و عدم امکان استفاده از پتانسیل‌های محلی و جذب آنها به کتابخانه عملاً به عدم تحقق مطلوب به اهداف خواهد انجامید.
- با توجه به جمعیت محله، کتابخانه فعالیتهای فرهنگی انگشت شماری دارد، این در حالی است که این منطقه پتانسیلهای محلی زیادی برای جذب فعالیتهای فرهنگی کتابخوانی را دارد. (شهروند)
  - بعد از چند سال تقاضای تشکیل انجمن داوطلبانه محلی در کتابخانه حداقل جلسه ماهی یکبار و ایجاد کانالی جهت مشارکت و همفکری در راستای فعالیتهای آموزشی، فرهنگی، دیگر پشیمان و ناامید شده‌ایم و به کتابخانه مراجعه نمی‌کنیم تا عضویت مجدد بگیریم، به سرای محله می‌رویم. (نماینده چند شهروند مسن داخل پارک نزدیک کتابخانه)
  - گاهی نویسندگان محلی یا معلم‌ها می‌خواهند تا جایی در اختیارشان بگذاریم تا فعالیتهای هنری فرهنگی داشته باشند اما به دلیل نداشتن فضا و سالن اضافی قادر به مشارکت نیستیم عملاً از مشارکت افراد نخبه علمی فرهنگی و جذب افراد محله به کتابخانه محروم می‌شویم. (کتابدار)

بحث و نتیجه گیری

نتایج پژوهش نشان دادند که کتابخانه‌های عمومی موفق به بکارگیری برنامه ریزی آموزش مشارکتی فعالیتهای فرهنگی نشده‌اند. برخلاف کتابخانه‌های عمومی در آمریکا و انگلستان و کانادا و اروپا که توانسته‌اند به عنوان ارائه دهندگان خدمات و برنامه‌ها به کل جامعه از برنامه ریزی آموزش مشارکتی در راستای فعالیتهای فرهنگی خود بهره بگیرند و در شکل گیری برنامه ریزی آموزش

مشارکتی جهت برنامه‌ها و فعالیتهای فرهنگی نهایت استفاده را ببرند، متأسفانه کتابخانه‌های ایران علیرغم داشتن ظرفیتهای داوطلب و پتانسیل‌های محلی نتوانسته‌اند به خوبی از این برنامه ریزی مشارکتی بهره‌گیرند.

در مقایسه یافته‌های این پژوهش و پژوهش‌های قبلی می‌توان عنوان کرد که نتایج به دست آمده باهم مشابه است. نتیجه پژوهش (Bailey-Hainer, Beaubien, Posner, Simpson, 2014) نشان داد که کتابخانه‌ها می‌توانند با بکارگیری بهترین شیوه‌ها و مدل‌های جدید مشارکت و همکاری به بهبود فعالیتهای و خدمات پرداخته و در ایجاد نقش‌های جدید مشارکتی در کتابخانه‌ها سهم بسزایی داشته باشند، همچنین این پژوهش نیز به دنبال کشف مدل‌های برنامه ریزی مشارکتی و جدید است. از طرفی نتایج پژوهش Pateman. Williment که به منظور برنامه ریزی جهت توسعه کتابخانه‌های عمومی محلی (جامعه محور) هشت کتابخانه عمومی انگلستان و کانادا را به صورت موردی مورد مطالعه قرار دادند، نیز بعد از بررسی و مقایسه برنامه ریزی سنتی با برنامه ریزی جامعه محور و مشارکت جویانه جدید به نقش به سزای کتابخانه‌های عمومی در بکارگیری برنامه ریزی مشارکتی و ارائه و انتقال کارکردهای کتابخانه به جامعه تأکید کردند. این پژوهشها هم نشان دادند که کتابخانه‌های عمومی علاوه بر این که نیاز به بکارگیری برنامه ریزی مشارکتی دارند، می‌توانند نقش بسزا و مهمی در استفاده از مشارکت و بهره‌گیری از برنامه ریزی مشارکتی به منظور طراحی و اجرای فعالیتهای فرهنگی ایفا کنند. همانطور که کتابخانه مرکزی هلسنکی اوفیدی^{۲۵} نیز جهت طراحی خدمت برای کاربران و بازطراحی فضاهای این کتابخانه از اصول طراحی دموکراتیک و مشارکت حداکثری جامعه استفاده کردند (Hyysalo, at all, 2019).

کتابخانه‌های عمومی ایران نیز با ظهور یا ورود به بستن تفاهم نامه با سازمانهای فرهنگی در باب مشارکت شروع شایسته‌ای داشته‌اند، اما این شروع آنقدر کم و ناچیز بوده است که قابل ملاحظه نیست، چنانچه بتوانند از برنامه ریزی مشارکتی در فعالیتهای فرهنگی استفاده نمایند و جهت ورود برای مشارکت از الزامات قانونی محکم جهت مشارکت برخوردار گردند، در این صورت کتابخانه‌های عمومی ایران نیز می‌توانند نقش بسزایی در بکارگیری برنامه ریزی مشارکتی در راستای طراحی فعالیتهای فرهنگی با کیفیت بالا داشته باشند. همچنین با بررسی مدل‌های برنامه ریزی مشارکتی و لزوم بکارگیری آن و کشف بهترین شیوه برای بکارگیری قطعاً می‌توانند نقش بسزاتری در این زمینه ایفا نمایند.

در پژوهش حاضر، عدم ارتباط و تعامل کتابخانه با مشتری در جهت نظرسنجی و بررسی نیازهای واقعی آنها، همچنین یکطرفه بودن برنامه ریزی از سوی کتابخانه نیز اشاره شده بود، که این امر یکی از علل کیفیت پایین خدمات و برنامه‌ها و فعالیتهای کتابخانه عمومی تلقی شده بود. از این نظر این پژوهش نتایج مشابهی با پژوهش (Grieves and Halpin, 2014) دارد. نتایج آنها نیز نشان داد که می‌توان با بکارگیری مشارکت و تعامل با کاربران و مشتریان کتابخانه و درگیر نمودن آنها در برنامه ریزی کیفیت پایین خدمات و برنامه‌ها را افزایش داد. به طوریکه یافته‌های حاصل از این پژوهش منجر به ایجاد و ارائه یک مدل کیفیت خدمات کتابخانه‌ای است که بر اساس اصول و مبانی برنامه ریزی مشارکتی و تعامل کتابخانه با مشتری، شده است. همچنین موفق به تغییر فرهنگ خدمات رسانی یک سویه از طرف کتابخانه بوده است. نتایج پژوهش CollinsSomerville (۲۰۰۸) نیز نشان داد که استفاده از برنامه ریزی مشارکتی کارایی و کیفیت برنامه‌ها و فعالیتهای را بیشتر می‌کنند.

نتایج پژوهش (Pateman. Williment, 2013) نیز بعد از بررسی و مقایسه برنامه ریزی سنتی با برنامه ریزی‌های جامعه محور نشان داد که انتقال کارکرد کتابخانه‌ها به جامعه و استفاده از برنامه ریزی مشارکتی در طراحی فعالیتهای فرهنگی کتابخانه نیازمند نیازسنجی، مشارکت شهروندی و ایجاد جمع‌های صمیمانه محلی است و نبود این مشارکت‌ها و انجمن‌های صمیمی و داوطلبانه از علل اصلی عدم امکان بکارگیری مشارکت مردم در فعالیتهای آنها است. که نتایج این پژوهش نیز با پژوهش حاضر در مورد نبود

انجمن‌های داوطلبانه کتابخانه‌ای و محلی هم خوانی دارد. همچنین نتایج پژوهش حاضر، با نتایج پژوهش واره‌ایم^{۲۶} (۲۰۰۶) در مورد اعتماد به مردم و قشرهای مختلف هم خوانی دارد به طوری که در نتایج تحقیق واره‌ایم نیز نشان داد که کتابخانه عمومی به عنوان یک نهاد عمومی، که به مردم و اقشار مختلف جامعه خدمات اراده می‌نماید، در عملکردها و برنامه‌های روزانه‌اش با چالش ایجاد اعتماد به گروه‌ها و قشرهای مختلف روبروست. در مدل برنامه ریزی فعالیت‌های فرهنگی کتابخانه‌های عمومی ایران نیز توجه به بسترسازی زمینه‌های مشارکت، تحلیل و بررسی نیازهای کاربران و تعامل حداکثری و جامعه محوری از ارکان اساسی محسوب می‌گردند (Omidkhoda, at all, 2020).

با توجه به یافته‌های پژوهش می‌توان به این نتیجه رسید که کتابخانه‌های عمومی به عنوان یک نهاد اجتماعی خدمت‌رسان در صورتیکه بتواند با نیازسنجی و بهره‌گیری از مشارکت شهروندی و ایجاد جمع‌های صمیمانه محلی و انجمن‌های داوطلبانه کتابخوانی فعالیت‌ها و برنامه‌های خود را برنامه‌ریزی نماید، در ایجاد و بکارگیری برنامه‌ریزی مشارکتی در راستای تعالی فعالیت‌های فرهنگی ترویجی موفق‌تر خواهد بود.

در راستای بکارگیری برنامه‌ریزی آموزش مشارکتی، جهت غنی‌بخشی فعالیت‌های فرهنگی کتابخانه‌های عمومی پیشنهاد می‌گردد:

- ✓ تقویت تعامل با کتابداران در راستای استفاده آرا تجربیات و بهره‌گیری تخصص در زمینه فعالیت‌های فرهنگی،
  - ✓ تلاش بر حفظ و تقویت اعتماد و ارتباط با اعضا و جامعه بالقوه در طراحی و اجرای فعالیت‌های فرهنگی و کتابخوانی،
  - ✓ ارتباط‌گیری حداکثری با جامعه و مراکز فرهنگی، آموزشی و سازمان‌های اطراف کتابخانه‌های عمومی.
- امروزه کتابخانه‌های عمومی می‌توانند بر اساس سه کار ویژه آگاهانش، آموزش و آفرینش فعالیت‌های فرهنگی را برنامه‌ریزی نماید، از سویی به عنوان مراکز یادگیری مادام‌العمر و دانشگاه مردم در راستای ارتقاء مهارت‌ها و کسب و کارها، برنامه‌های آموزشی مشارکتی با مراکز آموزشی و حرفه‌ای تدارک ببینند. پیشنهاد نهایی اینکه برنامه‌ریزان فعالیت‌های فرهنگی کتابخانه‌های عمومی جهت طراحی برنامه‌ها و فعالیت‌های فرهنگی خود می‌توانند از مدل‌های برنامه‌ریزی آموزش مشارکتی بهره‌گیرند تا در سایه تمرکز بر روی مخاطبان و اعضای جامعه، همچنین با توجه و شناسایی عوامل جهت بسترسازی زمینه‌های مشارکت از فرصت تعامل با کاربران و جامعه، بتوانند به اهداف متعالی فرهنگی و آموزشی خود دست یابند. در واقع با ارتباط‌گیری حداکثری با ذینفعان و مراکز فرهنگی، آموزشی طوری برنامه‌ریزی نمایند تا یادگیری مادام‌العمر جامعه مرتفع گردد.
- با در نظر گرفتن یافته‌های این پژوهش و نیز نکات مطرح شده در پیشینه، چگونگی بکارگیری برنامه‌ریزی مشارکتی در فعالیت‌های فرهنگی توسط کتابخانه‌های عمومی را می‌توان در شکل زیر به نمایش درآورد:

شکل ۳. چگونگی بکارگیری برنامه ریزی آموزش مشارکتی در فعالیتهای فرهنگی توسط کتابخانه‌های عمومی

تقدیر و تشکر: از تمام کسانی که در مصاحبه‌ها صبورانه و با دقت زمان گذاشتند و همراه بودند، کمال تشکر را داریم.

تعارض منافع: "هیچ گونه تعارض منافع توسط نویسندگان بیان نشده است."

References:

- Armbruster, G. (2019). preparing for our future: strategic plan. *Bergenfield public library*. <https://www.bergenfieldlibrary.org/wp-content/uploads/2019/01/Strategic-Plan-2019-2024.pdf>
- Bailey-Hainer, B., Beaubien, A., Posner, B., & Simpson, E. (2014). Rethinking library resource sharing: new models for collaboration. *Interlending & Document Supply*. <https://doi.org/10.1108/ILDS-12-2013-0038>
- Flick, u. (2008). *An Introduction to Qualitative Research*, [Translated by: Jalili, Hadi], Ney Publishing, Tehran (in Persian).
- Grieves, K., & Halpin, M. (2014). Developing a quality model at university library services Sunderland. *Performance Measurement and Metrics*, 15(1/2), 50-57. <https://doi.org/10.1108/PMM-03-2014-0009>
- Haavisto, T. (2018). 14 A Dream Come True of Citizens—the New Helsinki Central Library. *Library Design for the 21st Century: Collaborative Strategies to Ensure Success*, 179, 203.
- Hariri, N. (2011). Principles and methods of qualitative research. Tehran: Islamic Azad University, Research Sciences Branch (in Persian).
- Harland, F. Stewart, G. & Bruce, C. (2017). Ensuring the academic library's relevance to stakeholders: The role of the Library Director. *The Journal of Academic Librarianship*, 43(5), 397-408
- Hooman, H. (2010). A practical guide to qualitative research. Tehran: Samat (in Persian).
- Hyysalo, S., Hyysalo, V., & Hakkarainen, L. (2019). The work of democratized design in setting-up a hosted citizen-designer community. *International Journal of Design*, 13(1).
- Larson, R. (2018). Library stakeholder attitudes and new technology. *Library Management*, 40(1/2), 128-140
- Leebaw, D. (2019). Participatory and ethical strategic planning: What academic libraries can learn from critical management studies. *Library Trends*, 68(2), 110-129.
- Leeder, K., & Frierson, E. (2014). *Planning Our Future Libraries: Blueprints for 2025*. Chicago: American Library Association, An Imprint of the American Library Association.
- Lincoln, Y.S. and Guba E.G. (1985). *Naturalistic inquiry*. Beverly Hills, CA: Sage.
- Matthews, B., Metko, S., & Tomlin, P. (2018). Empowerment, Experimentation, Engagement: Embracing Partnership Models in Libraries. *Educause Review*, no. 3 (May/June 2018). P.52-53.

- Mirkzadeh, A., Asadi, A., & Akbari, M. (2015). Promotional planning. Kermanshah: Razi University (*in Persian*).
- Mohammadpour, A. (2010). Anti-method: Logic and Design in Qualitative Methodology (Vol. I). Tehran: Sociologists (*in Persian*).
- Nichols, L. (2002). Participatory program planning: including program participants and evaluators. *Evaluation and program planning journal*. Vol.25. issue 1, february2002, pages1-14.
- Omidkhoda, M., Abazari, Z., Hariri, N., & Mirhosseini, Z. (2020). Development of a model for planning cultural activities of public libraries in Iran, Ph.D Thesis, Islamic Azad University, North Tehran Branch (*in Persian*).
- Pateman, J., Williment, K. (2013). Developing Community-Led Public Libraries: Evidence from the UK and Canada. London and Newyok: Rutledge.ashgate.
- Quigley, B., Eifler, D., & Loo, J. L. (2017). Inclusive, Participatory, and Research-Driven Approaches to Strategic Planning in Academic Libraries.
- Sabo, R.M. (2017), "Lifelong learning and library programming for third agers", *Library Review*, Vol. 66 No. 1/2, pp. 39-48. <https://doi.org/10.1108/LR-08-2016-0065>
- Seifi, L., Kazemi, R. (2018). The use of marketing concepts in public library services: a systematic review. *Library and Information Sciences*, 21(3), 91-124 (*in Persian*).
- Somerville, M., Collins, L. (2008). "Collaborative design: a learner-centered library planning approach", *The Electronic Library*, Vol. 26 Issue: 6, pp.803-820, <https://doi.org/10.1108/02640470810921592>
- Strauss, A., Carbin, j. (2012). Fundamentals of qualitative research: techniques and stages of production of grounded theory. [Translated by: Afshar, Ebrahim], Ney Publishing, Tehran (*in Persian*).
- Swist, T, Hendery, R, Magee, L., Ensor, J., Sherman, J., Budge, K., & Humphry, J. (2022). Co-creating public library futures: An emergent manifesto and participatory research agenda. *Journal of the Australian Library and Information Association*, 71(1), 71-88.
- Taleshi, M. & Efti, M. (2011). participatory planning. Tehran: Payame Noor University (*in Persian*).
- Toudar, S., Abazari, Z., Mirhoseini, Z., & Hariri, N. (2020). Identifying the Effective Factors on Organizational Innovation among Islamic Azad University Libraries, Ph.D Thesis, Islamic Azad University, North Tehran Branch (*in Persian*).
- Varheim, A. (2006). Social capital and the multicultural challenge: the role of the public library. Presented at the 4th annual meeting of document academy at School of Information, University of California, (Berkeley, 13-15 October).
- Yildirim, E., Baltà Portolés, J., Pascual, J., Perrino, M., Llobet, M., Wyber, S., ... & Guerra, C. (2019). Culture in the Implementation of the 2030 Agenda: A Report by the Culture 2030 Goal Campaign.